
Selvrapporterte forsyningskilder for sigaretter, snus og e-sigaretter

ORIGINALARTIKKEL

TORD FINNE VEDØY

tord.vedoy@fhi.no

Avdeling for rusmiddelbruk

Folkehelseinstituttet

Han har bidratt med idéutforming, konstruksjon av måleverktøy, analyse av data og utarbeiding av manus.

Tord Finne Vedøy (f. 1979) har en ph.d.-grad i sosiologi og er forsker.

Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

KARL ERIK LUND

Avdeling for rusmiddelbruk

Folkehelseinstituttet

Han har bidratt med idéutforming, konstruksjon av måleverktøy, analyse av data og utarbeiding av manus.

Karl Erik Lund (f. 1958) er dr.polit. Han har arbeidet med tobakksforskning siden 1986, er leder for Gruppe for tobakksforskning og er seniorforsker.

Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

BAKGRUNN

Regjeringen har innført standardiserte tobakkspakker, har foreslått å oppheve forbudet mot innenlands salg av nikotinholdige e-sigaretter og vurderer også et forbud mot karakteristisk smak i snus. Vi har undersøkt fordelingen av ulike forsyningskilder for tobakk og e-sigaretter i en 20-månedersperiode før innføring av tiltakene og hva som karakteriserer brukere som skaffer seg disse produktene fra andre steder enn hos norske forhandlere.

MATERIALE OG METODE

I en omnibusundersøkelse som meningsmålingsbyrået Ipsos utfører hver uke, inngikk fra februar 2015 blant annet spørsmål om forsyningskilder for tobakk og e-sigaretter og bruk av smakstilsatt snus. Frem til oktober 2016 hadde vi fått svar fra 7 707 brukere av

sigaretter, snus og e-sigaretter.

RESULTATER

42 % av røykerne og 41 % av snusbrukerne hadde skaffet tobakken sin fra andre steder enn ordinært utsalgssted i Norge. 78 % hadde kjøpt e-væske til bruk i e-sigaretter og 58 % hadde kjøpt fordampere utenfor Norge. 5 % av respondentene svarte at de hadde kjøpt sigaretter som de trodde var smuglergods. Andelen av snusbrukere som rapporterte at de vanligvis brukte smakstilsatt snus var 29 % for menn og 62 % for kvinner.

FORTOLKNING

Den store andelen av nikotin- og tobakksprodukter som kjøpes i utlandet medfører tapte inntekter for staten, og kan, på grunn av den lavere prisen, bidra til å opprettholde bruken av disse produktene.

Hovedbudskap

Ca. 40 % av både sigarettøykere og snusbrukere i denne undersøkelsen kjøpte tobakk fra forsyningskilder som ikke gir inntekter til den norske stat

Størstedelen av tobakksvolumet som ikke beskattes i Norge var kjøpt i våre naboland (16 – 21 %) eller fra taxfreeutsalg (18 – 19 %)

Innsmuglede sigaretter utgjorde under 3 % av totalforbruket av sigaretter

Ca. 80 % av e-væsken til bruk i e-sigaretter og 60 % av fordampere var kjøpt utenfor Norge

1. juli 2017 ble tobakspakkene standardisert, og regjeringen kan komme til å innføre forbud mot karakteristisk smak i snus og oppheve forbudet mot nikotinholdige e-sigaretter. Disse tre tiltakene kan få betydning for måten nordmenn velger å skaffe seg tobakksprodukter på – snus, konvensjonelle sigaretter og e-sigaretter (fordampere og e-væske med og uten nikotin)

I desember 2016 vedtok Stortinget at sigarettpakkene og snusene skal standardiseres med ensartet skrift og farge (1). Formålet var å redusere reklamefunksjonen som ligger i tobakksemballasjen og gjøre varen mindre attraktiv. Legeforeningen har ønsket tiltaket velkommen (2): «Hovedkonklusjoner fra internasjonale studier viser blant annet at standardiserte pakninger er rangert som mindre attraktive enn pakker med logo/merkevaredesign (vanlige pakker) og at de oppfattes som å ha dårligere kvalitet og smak. Helseadvarslene blir også mer synlige eller fremtredende. Likeledes viser undersøkelsene at positive inntrykk av røykeridentitet og personlighetstrekk knyttet til spesifikke tobakksmerker ble svekket eller forsvant med standardisert innpakning.»

Flere organisasjoner i næringslivet og representanter for tobakksindustrien har imidlertid motsatt seg dette. De mener den forventede effekten ikke kan forsvare et så markedsinngripende tiltak og hevder at standardiseringen vil gjøre det lettere å forfalske pakkene, at det vil føre til mer smugling og fremme grensehandelen (1, 3).

I tillegg har regjeringen, etter forslag fra Nasjonalt fagråd for tobakksforebygging (avviklet 1.1.2017), varslet at den vil utrede konsekvensene av å redusere mengden av smakstilsetninger i snus slik at produktet ikke skal ha noen karakteristisk smak (av f.eks. vanilje, mentol, mint, lakris) (4).

Fra å være et ganske homogent produkt er snusen endret ved at industrien har benyttet smak, emballasje og produktstørrelse til å utvikle et varesortiment som kan ha appell i ulike befolkningsgrupper. Fagrådets bekymring var at spesielt ungdom kan finne smakstilsatt snus attraktivt. Legeforeningen har i sitt høringssvar støttet tiltaket (5). Det samme har Helsedirektoratet, Landsforeningen for hjerte- og lungesyke og Kreftforeningen (1). En eventuell særnorsk begrensning for smaksatt snus kan imidlertid medføre etterspørselsvridning mot utsalgssteder i Sverige og internettkjøp fra produsenter av skandinavisk snus i USA.

Norge vil, som EØS-land, måtte tilpasse seg EUs tobakksproduktdirektiv (6) og fra 2017 oppheve forbudet mot innenlandsk salg av nikotinholdig e-væske til bruk i e-sigaretter. I tillegg til nikotin består e-væsken i e-sigaretter hovedsakelig av propylenglykol, vegetabilsk glyserol og smakstilsetninger. Det har vært tillatt å selge selve fordampningsenhetene i Norge samt nikotinfri e-væske til bruk i disse. Landets ca. 50 000 brukere av e-sigaretter – som går under betegnelsen «dampere» – har imidlertid måtte importere nikotinholdige produkter fra forsyningskilder i utlandet.

Stortinget vedtok i desember 2016 at salg av e-væske med nikotinstyrke på inntil 20 mg/ml skal kunne foregå over disk i dagligvarehandelen, regulert etter de samme reglene som gjelder for omsetning av tobakksprodukter, mens e-væske med høyere nikotinstyrke skal reguleres som legemiddel (7). Legeforeningen støttet denne ordningen i sitt høringssvar (5). Tilpasningen til EUs tobakksproduktdirektiv forventes å vri forsyningen av nikotinholdig e-væske fra utenlandske nettsteder til norske leverandører.

Fra Statistisk sentralbyrås årlige undersøkelser av tobakksbruk vet vi at i perioden 2010 – 15 ble rundt 40 % av alle sigaretter kjøpt i utlandet, hovedsakelig fra Sverige og Danmark (8). For å få en oversikt over hvordan de tre ovennevnte tiltakene eventuelt vil påvirke den relative sammensetningen av forsyningskildene for sigaretter, snus og e-sigaretter, tok Helse- og omsorgsdepartementet i 2014 initiativ til oppstart av en fremtidig tidsrekke av undersøkelser. Ansvaret for overvåkingen av tobakks- og nikotinforsyningen ble plassert hos Statens institutt for rusmiddelforskning (fra 2016 innlemmet i Folkehelseinstituttet).

I denne artikkelen er målsettingen å beskrive fordelingen av de ulike forsyningskildene før de tre ovennevnte tiltakene eventuelt implementeres. Vi tar for oss tre problemstillinger:

- Fra hvilke forsyningskilder handlet sigarettørkere, snusbrukere og dampere sine produkter i perioden februar 2015–oktober 2016?
- Hvilke kjennetegn har brukerne som skaffer seg sigaretter, snus og e-sigaretter fra andre forsyningskilder enn ordinære utsalgssteder i Norge?
- Hvor høy er andelen som bruker smakstilsatt snus, og hva kjennetegner disse brukerne?

Materiale og metode

Spørsmål om bruk av nikotinprodukter ble plassert inn i en omnibusundersøkelse med faste spørsmål vedøyappendiks) som meningsmålingsbyrået Ipsos gjennomfører hos 250 personer over 15 år hver uke (unntatt i januar måned). For 20 % av utvalget, i hovedsak dem over 60 år, skjer invitasjon til undersøkelsen via e-post til adresser tidligere oppgitt til Ipsos. De resterende 80 % kontaktes via tekstmelding på telefonnumre trukket fra befolkningsregistre levert av Bisnode. Utvalget er tilfeldig trukket, men overvåkes for å kunne kompensere for eventuell underrepresentasjon av ulike befolkningslag (basert på kombinasjoner av alder, kjønn og regioner). I så fall sendes det ut proporsjonalt flere invitasjoner til de aktuelle lagene i de påfølgende ukene. Besvarelsene utføres via datamaskin, smarttelefon eller nettbrett ((9).

Vår rapportering er basert på svar samlet inn fra 25 609 personer i perioden 12.2.2015—24.10.2016. Inklusjonskriteriet i vår undersøkelse var regelmessig eller uregelmessig bruk (daglig eller av og til) av minst ett av de tre produktene sigaretter, snus eller e-sigaretter. Respondentene illegges en karantenetid på ett år etter tidspunktet for besvarelsen for å utelukke doble svar fra samme person. Ved komplett utfylling av spørreskjemaet opparbeider respondenten poeng, som ved en viss størrelse kan veksles inn en premie.

Mål

Sigarettrøykere som hadde røykt minst én sigarett i løpet av de siste 24 timer, ble bedt om å besvare to sett med spørsmål om forsyningskilder. «Hvis du tenker på alle sigarettene du har røykt de siste 24 timene – hvilke steder var de kjøpt? Merk av alle steder hvor minst en av sigarettene du har røykt de siste 24 timer er kjøpt.» Åtte kilder for anskaffelse ble oppgitt som svaralternativer (tab 1, vedøyappendiks). Med de samme svaralternativene ble sigarettrøykerne i tillegg bedt om å besvare «Hvor mange av sigarettene du har røykt de siste 24 timene er kjøpt på stedene under?». Svaret skulle oppgis som antallsfordeling mellom alternativene. Forsyningskildene for snus ble kartlagt med tilsvarende spørsmål og svarkategorier.

Tabell 1

Selvrapporterte forsyningskilder for sigaretter, snus og e-sigaretter i omnibusundersøkelsen for perioden 12.2.2015–24.10.2016 for menn og kvinner over 15 år som hadde brukt produktet i løpet av de siste 24 timene. Andel i prosent der ikke annet er angitt

	Sigaretter	Snus	Fordamperenhet ¹	E-væske ¹
Utsalgssted i Norge (kiosk, butikk, bensinstasjon e.l.) til vanlig pris	58,4	59,3	13,9	8,7
Fra taxfreeutsalg i Norge eller taxfreeutsalg på fly og ferger som går til Norge	18,7	18,0	-	-
I Norge (utenom taxfree) til en pris som var betydelig billigere enn vanlig utsalgspris	2,4	1,3	-	-
Utsalgssted i Sverige eller Danmark (fra kiosk, butikk e.l.)	16,2	20,7	22,0	27,6

	Sigaretter	Snus	Fordamperenhet ¹	E-væske ¹
Utsalgssted i utenfor Skandinavia	3,9	0,5	11,0	14,5
Via internett eller postordre fra Norge	0,1	0,1	28,0	13,3
Via internett eller postordre fra utlandet (inkludert Sverige og Danmark)	0,3	0,1	25,0	35,9
Antall	3 102	3 597	835	675

¹For e-sigaretter ble respondentene spurt hvor de sist hadde kjøpt produktet, uansett om det var brukt i løpet av de siste 24 timer eller ei

Dampere ble spurt «På hvilken måte skaffet du deg den e-sigaretten du brukte sist? Hvis e-sigaretten består av flere deler (f.eks. batteri og tank) som er kjøpt separat, svar for den dyreste delen av e-sigaretten». To av de åtte alternative forsyningskildene som ble oppgitt for sigarettørkere og snusbrukere var ikke relevante for dampere (taxfreeutsalg og anskaffelse under markedspris i Norge). De samme svaralternativene ble også benyttet for spørsmålet «På hvilken måte skaffet du deg væsken (e-væsken) i den e-sigaretten du brukte sist?».

Sigarettørkere fikk i tillegg spørsmål om kjøp av antatt innsuglede sigaretter. «Har du i løpet av siste halvår kjøpt sigaretter i Norge som du tror eller vet er smuglersigaretter?» Svarkategoriene var «ja», «nei» og «vet ikke».

De som svarte ja, fikk spørsmålet «Den siste gangen, hvor eller fra hvem kjøpte du disse smuglersigarettene?». Fem svaralternativer ble oppgitt.

Snusbrukere ble spurt «Bruker du vanligvis snus som har en smakstilsetning f.eks. lakris, mint, furunål etc.?». Svaralternativene var «ja» og «nei».

Analyse

På spørsmål om forsyningskilde kunne sigarettørkere og snusbrukere krysse av på flere alternativer, slik at summen av andelene ble høyere enn 100. For sigaretter var den eksempelvis 114. For å justere andelene slik at summen ble 100, brukte vi en reduksjonsfaktor tilsvarende den forhøyede andelen. Reduksjonsfaktoren for sigaretter ble eksempelvis $100/114 = 0,88$. Ved å multiplisere de opprinnelige andelene med 0,88 ble summen 100. Samme framgangsmåte ble benyttet for snus.

For å kartlegge karakteristika som var assosiert med produktanskaffelse konstruerte vi fire logistiske regresjonsmodeller, en for hvert produkt (sigaretter, snus, e-væske og fordamperenhet), der den avhengige variabelen var kjøp (ja/nei) i løpet av siste døgn fra forsyningskilder som ikke ga inntekter til den norske stat (taxfreeutsalg, fra utlandet (enten i butikk eller via internett) eller i Norge (utenom taxfreeutsalg) til en pris som var betydelig lavere enn vanlig utsalgspris).

De uavhengige variablene var kjønn, alder, region, høyeste fullførte utdanning, sivilstand, husholdningens bruttoinntekt, brukerstatus og om kjøpet fant sted om sommeren. Antall respondenter som utelot å svare på én eller flere av spørsmålene varierte mellom 44 og 203 for de fire modellene. Variablenes verdier er angitt i tabell 2.

Tabell 2

Sannsynlighet for å ha anskaffet det sist brukte nikotinprodukt fra forsyningskilder som ikke gir inntekter til den norske stat. Estimerer fra logistiske regresjonsmodeller, menn og kvinner over 15 år som deltok i omnibusundersøkelsen i perioden 12.2.2015—24.10.2016 og hadde brukt sigaretter eller snus i løpet av de siste 24 timene¹. Resultatene angis som sannsynlighet med 95 % konfidensintervall

	Sigaretter (N = 2 899)		Snus (N = 3 430)		Fordamperenhet (N = 776)		E-væske (N = 631)	
Alle	41	(40–43)	42	(41–44)	58	(55–61)	78	(75–81)
Kjønn								
Mann	40	(38–43)	43	(41–44)	57	(52–62)	79	(74–83)
Kvinne	43	(40–45)	41	(38–44)	59	(54–65)	77	(72–82)
Alder (år)								
15–24	37	(29–45)	39	(34–43)	67	(55–78)	75	(64–87)
25–44	38	(35–40)	41	(39–43)	58	(53–63)	79	(74–84)
45–66	44	(42–47)	48	(44–52)	57	(51–62)	78	(72–84)
67+	48	(42–54)	51	(34–68)	48	(33–64)	79	(64–95)
Utdanning								
Barne- og ungdomsskole	44	(38–49)	52	(45–59)	62	(53–72)	77	(67–86)
Videregående skole	40	(37–42)	43	(40–46)	55	(50–60)	76	(71–81)
Høyskole/universitet	43	(40–45)	41	(39–43)	61	(55–66)	80	(75–85)
Bruksfrekvens								
Daglig	43	(41–45)	44	(42–46)	49	(43–55)	85	(80–90)
Av og til	37	(33–40)	34	(31–38)	63	(58–67)	74	(70–78)
Husstandens bruttoinntekt (i 1 000 NOK)								
< 499	39	(36–42)	40	(37–44)	58	(52–64)	80	(75–86)
500–999	42	(40–45)	43	(41–46)	56	(51–62)	80	(75–85)
1 000–1 500	46	(41–51)	43	(39–46)	66	(57–75)	78	(69–87)
Vil ikke oppgi	38	(32–44)	41	(36–47)	54	(44–64)	67	(56–77)
Sivilstand								
Gift/samboende/par	42	(40–45)	44	(42–46)	60	(55–64)	76	(71–81)
Samboende med venner	35	(24–46)	40	(32–48)	52	(30–74)	87	(73–101)
Enslig	39	(36–43)	40	(36–43)	59	(52–65)	80	(74–87)
Bor hos foreldre	48	(36–59)	39	(32–46)	47	(32–62)	78	(66–90)
Region								

	Sigaretter (N = 2 899)		Snus (N = 3 430)		Fordamperenhet (N = 776)		E-væske (N = 631)	
Alle	41	(40 – 43)	42	(41 – 44)	58	(55 – 61)	78	(75 – 81)
Østfold, Akershus og Hedmark	57	(53 – 60)	60	(56 – 64)	70	(64 – 77)	87	(82 – 92)
Oslo, Oppland, Buskerud, Telemark og Vestfold	45	(42 – 48)	44	(41 – 47)	60	(54 – 66)	78	(72 – 84)
Aust-/Vest-Agder, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal	31	(28 – 34)	31	(29 – 34)	50	(43 – 56)	74	(67 – 80)
Sør-/Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark	35	(30 – 39)	38	(35 – 42)	53	(45 – 62)	73	(65 – 81)
Årstid								
Utenom sommer: september-mai	40	(38 – 42)	41	(40 – 43)	58	(54 – 62)	78	(75 – 82)
Sommer: juni-august	47	(43 – 51)	48	(44 – 53)	60	(51 – 68)	77	(69 – 85)

¹For e-sigaretter ble respondentene spurt hvor de sist hadde kjøpt produktet, uansett om det var brukt i løpet av de siste 24 timer eller ei

Fra disse fire modellene ble predikerte sannsynligheter og 95 % konfidensintervaller (KI) for kjøp fra forsyningskilder utenfor dem som skaffer inntekter til staten regnet ut ved hjelp av «margins»-kommandoen i Stata 14 (StataCorp LLC, TX, USA).

Sannsynligheten for å bruke smakstilsatt snus ble undersøkt på samme måte og med de samme uavhengige variablene, men resultatene er ikke vist i egen tabell.

Resultater

Av de 25 609 som svarte på spørsmålene i løpet av observasjonsperioden, hadde 7 707 (30 %) brukt sigaretter, snus eller e-sigaretter. Disse utgjorde vår studiepopulasjon.

Majoriteten (77 %) brukte utelukkende ett produkt. Antall unike brukere var henholdsvis 2 862 for snus, 2 843 for sigaretter og 225 for e-sigaretter. Antall personer med dobbeltbruk var henholdsvis 1 167 for snus/sigaretter, 384 for sigaretter/e-sigaretter og 68 for snus/e-sigaretter. Vekslende bruk av alle tre produkter ble oppgitt av 158 personer.

3 102 av 4 552 sigaretttrøykere (68 %) oppga at de hadde kjøpt sigaretter i løpet av de siste 24 timene. Av disse oppga 58 % at de hadde anskaffet sigarettene til vanlig utsalgspris fra ordinært utsalgssed i Norge. Taxfreeutsalg (19 %) og handel i Sverige eller Danmark (16 %) utgjorde de største alternative forsyningskildene (tab 1).

3 597 av 4 255 snusbrukere (85 %) hadde kjøpt snus i løpet av de siste 24 timene. Også her rapporterte 59 % at de hadde kjøpt snusen i Norge. Kjøp i Sverige og Danmark (21 %) og fra taxfreeutsalg (18 %) var også her de største alternative forsyningskildene. Spørsmålene der sigaretttrøykere og snusbrukere anga volum for innkjøpt mengde tobakk fra de ulike forsyningskildene, ga en tilsvarende fordeling. For eksempel var 60 % av sigarettene og 63 % av snusposene/porsjonene kjøpt til vanlig utsalgspris fra ordinært utsalgssted i Norge (ikke i tabellen).

22 % av respondentene svarte at de hadde kjøpt sin siste dose av e-væske i Norge (enten via utsalgssted eller nettbutikk), mens 42 % svarte at den siste fordampereheten var anskaffet her. I hovedsak ble disse produktene importert fra utlandet via internett eller kjøpt fra utsalgssteder ved besøk i Sverige eller Danmark (tab 1).

Sannsynligheten for å anskaffe sigaretter, snus og væske til e-sigaretter utenfor landet var generelt høyere hos dagligbrukerne enn hos dem som anvendte disse produktene av og til. Bosetning i grensenære områder i Sør-Norge økte tilbøyeligheten til å kjøpe produktene utenfor landets grenser. I Østfold, Akershus og Hedmark oppga eksempelvis 57 % av sigaretttrøykerne og 60 % av snusbrukerne at tobakken ikke var kjøpt i norsk butikk. Tilsvarende tall for utstyr og e-væske til e-sigaretter var 70 % og 87 %. For Agderfylkene og fylkene på Vestlandet var tallene 31 % for sigaretter og snus, 50 % for fordampereheter og 74 % for e-væske. Sannsynligheten for å ha kjøpt sigaretter og snus fra uregistrerte forsyningskilder var noe høyere i sommermånedene enn i resten av året (tab 2).

Av sigaretttrøykerne svarte 5 % (n = 245) bekreftende på tilleggsspørsmålet om de i løpet av siste halvår hadde kjøpt sigaretter i Norge som de antok var inns muglet (N = 4 552). To av de 4 552 respondentene unnlot å svare. Kjent (42 %) eller ukjent privatperson (30 %) ble oppgitt som hyppigste leverandør, men det ble også rapportert at smuglervarene var kjøpt i butikk, på bensinstasjon, i kiosk etc. (21 %) (ikke vist i tabell).

Av snuserne (N = 4 056) brukte vanligvis 39 % snus med smakstilsetning. Dette var vesentlig mer vanlig for kvinner (63 %) enn for menn (29 %), signifikant mer utbredt hos dem som brukte snus av og til (47 %) sammenlignet med dagligbrukere (35 %) og i aldersgruppen 15 – 24 år (43 %) sammenlignet med aldersgruppene 25 – 44 år (39 %) og 45 – 64 år (35 %).

Diskusjon

I en 20-månedersperiode før eventuell innføring av tre tiltak som kan komme til å påvirke anskaffelsesmønsteret for tobakksprodukter, svarte ca. 40 % av respondentene at sigaretter og snus konsumert siste døgn kom fra forsyningskilder som ikke ga den norske stat skatteinntekter. Kjøp fra taxfreeutsalg og på handledurer i Sverige og Danmark var omtrent like utbredt og utgjorde til sammen mesteparten av den tobakksomsetningen som ikke skattlegges. Innkjøp av tobakk som ikke er belagt med særavgift i Norge var særlig høy i grensenære strøk til Sverige, det ser ut til å foregå mest om sommeren og foretas hyppigst av dem som bruker tobakk daglig.

Våre anslag for forsyningsgrad fra uregistrerte kilder ligger noe under andre anslag. I undersøkelser fra Statistisk sentralbyrå rapporterte eksempelvis sigaretttrøykerne at de i gjennomsnitt for perioden 2010–15 kjøpte 20 % av sine sigaretter i Sverige eller Danmark (8) – vårt resultat var 16 %. Salgsstatistikk for tobakk fra tre selskaper som leverer varer til flyplasser og ferger i utenriksfart, viste at det samlede salget av sigaretter og snus i 2015 utgjorde ca. 22 % av antatt totalomsetning (10). Vårt anslag for taxfreesalg var henholdsvis 19 % for sigaretter og 18 % for snus.

I et prosjekt utgått fra Philip Morris International, British American Tobacco, Imperial Tobacco Limited og Japan Tobacco International blir sigarettenes opprinnelsesland identifisert ved opplysninger på emballasje som blir plukket opp på gater og i avfallskurver. Ifølge denne beregningsmetoden kom 43 % av sigarettpakkene i 2016 fra forsyningskilder som ikke ga staten inntekt (11). I vår studie rapporterte 39 % av sigaretttrøykerne at sigarettene var kjøpt fra taxfreeutsalg eller utenfor Norge.

Innsmuglet tobakk utgjør ifølge vår undersøkelse en beskjeden del av tobakkskonsumet. Underrapportering av illegal atferd i spørreundersøkelser gjør imidlertid smugling av tobakk til den forsyningskilde som er vanskeligst å beregne. Vi må anta at andelen som har kjøpt smuglertobakk i løpet av siste halvår er høyere enn de 5 % vi fanget opp med vårt direkte spørsmål. Vi forsøkte derfor å kartlegge kjøp av innsmuglet tobakk ved å oppgi et fordekt svaralternativ «Kjøpt i Norge til en pris som var betydelig billigere enn vanlig utsalgspris». Tabell 1 viser at bare 2 % av sigarettene og 1 % av snusen som var konsumert i løpet av de siste 24 timene var blitt anskaffet på denne måten.

Representativitet

For vårt langsiktige formål, som er å identifisere eventuelle endringer i forsyningskildenes relative sammensetning, er det viktig med stabilitet i prosedyrer for utvalgstrekkning over tid. Svarraten for denne type undersøkelser er ifølge Ipsos rundt 8 %. Dette er lavt i forhold til landsrepresentative undersøkelser utført av Statistisk sentralbyrå. For vårt formål er det imidlertid viktigere at studiepopulasjonene er sammenlignbare før og etter de forestående statlige intervensjonene enn at utvalget er representativt for de respektive brukergruppene i befolkningen.

Vi har allikevel sammenlignet bruksforekomst (røyking, snusbruk og damping) og alders-, kjønns- og utdanningssammensetning i vårt utvalg av nikotinbrukere med resultatene i Statistisk sentralbyrås nasjonalt representative tobakksbruksundersøkelser (8). Denne viser i hovedsak små avvik, med unntak av en større overrepresentasjon av personer med universitets- og høyskoleutdanning hos nikotinbrukerne i vår undersøkelse. Siden det ikke er noen utdanningsgradient når det gjelder uregistrert kjøp av sigaretter og utstyr til e-sigaretter (tab 2), har denne overrepresentasjonen trolig liten innvirkning på resultatet. For snus rapporterer derimot respondenter med kort utdanning at de oftere kjøper fra uregistrerte forsyningskilder. Dette kan ha medført at det reelle konsumet av snus som ikke er beskattet i Norge er noe høyere enn det som er vist i tabell 1.

32 % av sigaretttrøykerne og 15 % av snusbrukerne i vår undersøkelse hadde ikke brukt noe nikotinprodukt de siste 24 timer og fikk følgelig ikke spørsmålene om forsyningskilder. Dette er personer med et lavt forbruk. Volummessig vil tobakkskonsumet i denne gruppen utgjøre svært lite av den totale forbruksmengden, og fravær av svar fra denne gruppen antas derfor å ha liten innvirkning på hovedresultatet.

LITTERATUR

1. Prop. 142 L (2015–2016). Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Endringer i tobakksskadeloven (gjennomføring av direktiv 2014/40/EU og standardiserte tobakkspakninger). Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet, 2016.
2. Johannessen LB. Støtter forslag om standardiserte tobakkspakninger. Tidsskr Nor Legeforen 2015; 135: 614.
3. Fremstad M. Tobakksgigant og helseminister Høie i full ordkrig. ABC-nyheter 29.4.2016. www.abcnheter.no/nyheter/politikk/2016/04/29/195213804/tobakksgigant-og-helseminister-hoie-i-full-ordkrig (12.5.2016).
4. Fossen C, Åsebø S. Snus med smak kan bli forbudt. VG 12.2.2015. www.vg.no/nyheter/innenriks/tobakk/snus-med-smak-kan-bli-forbudt/a/23392798 (12.5.2016).
5. Høring om implementering av tobakksproduktdirektivet (2014/40/EF) og forslag til endringer i tobakksskadeloven (e-sigaretter). Oslo: Den norske legeforening, 2016. www.regjeringen.no/contentassets/182255d4fa18486b834399353754337f/den-norske-legeforening.pdf (14.5.2017).
6. The European Union. Directive 2014/40/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning the manufacture, presentation and sale of tobacco and related products and repealing Directive 2001/37/EC. Official Journal of the European Union 2014; L127. http://ec.europa.eu/health/tobacco/docs/dir_201440_en.pdf (14.5.2017).
7. Implementering av tobakksproduktdirektivet (2014/40/EU). Forslag til endringer i tobakksskadeloven. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet, 2016. www.regjeringen.no/contentassets/3d8aadf5a8874cdab1107a7d6ec55590/horingsnota-t---implementering-av-tpd-261015-l945753.pdf (14.5.2017).
8. Skretting A, Vedøy TF, Lund KE et al. Rusmidler i Norge 2016. Oslo: Folkehelseinstituttet, 2016. www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/rusmidler_i_norge_2016.pdf (14.5.2017).
9. Utvalgsprosedyrer, forsyningsundersøkelsen (FHI). Oslo: IPSOS, 2017. www.ipsos.no/Utvalgsprosedyrer_FHI (14.5.2017).
10. Bergsvik D, Rossow I. En vurdering av virkningen av dagens taxfree-ordning. Oslo: Folkehelseinstituttet, 2016.
11. Norway Empty Pack Survey 2016 Q2. MS Intelligence, 2016. view.publitas.com/p222-6653/empty-pack-survey-2016/page/1 (14.5.2017).

Publisert: 15. august 2017. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.16.0994
Mottatt 17.11.2016, første revisjon innsendt 7.2.2017, godkjent 14.5.2017.

